

การค้นหาอัสวัง(Aswang): เรื่องภูตผีปีศาจ ผี หมอผี ในสังคมฟิลิปปินส์

Kentaro AZUMA (Nagoya University)

บทนำ: รูปภาพใบหนึ่ง

เมื่อหลายปีก่อน ผมได้โอกาสไปเมืองฟูกูโอกะประเทศญี่ปุ่น แล้วจึงไปหาพิพิธภัณฑ์ศิลปะ Fukuoka Asian Art Museum ที่ใส่ใจมานานแล้ว ในพิพิธภัณฑ์เต็มไปด้วยการแสดงผลงานศิลปะและ
จิตรกรรมที่สะสมเอามาจากทุกประเทศในเอเชีย ผมยืนอยู่ข้างหน้ารูปภาพใบหนึ่งที่มีชื่อ “ความเจริญก้าวหน้าด้วยการศึกษา” ของจิตรกรชาวฟิลิปปินส์ชื่อ Carlos Francisco รูปภาพใบนั้นแสดงภาพพจน์
อย่างให้ความรู้ซึ่งหมายถึงการศึกษาและความเจริญก้าวหน้าในสังคมฟิลิปปินส์ และมีรูปร่างที่มีแต่ครึ่งตัวบนด้วยไม้พุงแขวงลอยอย่างเสียดสีบนอยู่บนในรูปภาพใบนั้น ซึ่งคืออัสวังแน่นอน ภาพพจน์ที่ใช้ในรูปภาพใบนั้นคือการถือโชคถือลาภที่น่าจะเหือดหายไปด้วยการศึกษาและความเจริญก้าวหน้า ผมไม่เคยคิดว่าพบกับอัสวังอีกแล้วที่ญี่ปุ่น อย่างนี้ดูเหมือนจะยังไม่จบตัวของผมที่ค้นหาอัสวัง

อดีตและปัจจุบันของอัสวัง

อัสวังคือสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่ปรากฏออกมาบ่อย ๆ ในความเชื่อของผู้คนและตำนานในสังคม
ศาสนาคริสต์โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ต่ำในประเทศฟิลิปปินส์ ประเภทของรูปร่างอัสวังที่กล่าวได้หลายอย่าง
แบ่งตามลักษณะได้เป็น 5 ประเภท คือ ผิดูดเลือด ผีปอบ ยักษ์กินคน มนุษย์ที่มีความสามารถเปลี่ยนร่างตนเองเป็นหรือคล้ายสัตว์ป่า หรือ หมอผี [Ramos 1990] อัสวังที่ผมได้มองเห็นในรูปภาพของ Carlos Francisco
คืออัสวังที่ลอยอยู่เป็นผีปอบ ยิ่งไปกว่านั้นปัจจุบันนี้ปรากฏเห็นได้ว่าอัสวังแบบนี้เริ่มเพิ่มความหลากหลายใน
สีมวลขนและตำนานพื้นบ้าน

ผมได้เจออัสวังเป็นครั้งแรกตอนที่ผมเรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในเมืองมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์
ตอนนั้นผมใช้ชีวิตร่วมกับพวกนักศึกษาฟิลิปปินส์ที่มาจากทั่วประเทศอย่างราเร่ในห้อง
นอนที่ร่วมกันใช้ทั้งสี่คนในหอพักชาย แม้ว่าพวกนักศึกษาฟิลิปปินส์เรียนหนักขนาดไหน พวกเขาก็ไม่ลืม
การพูดคุยกันเล่น ๆ บางทีก่อนที่จะนอนหลับเพื่อนร่วมห้องเล่าให้ฟังเรื่องภูตผีปีศาจอย่างงงเบงสงบ ในไม่ช้า
ผมเพลินฟังเรื่องแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ซึ่งถูกเล่าอัสวังบ่อย ๆ เห็นว่าอัสวังมีรูปแบบเรื่องเล่าที่รู้จักกัน
แน่ชัดในทั่วประเทศ ถึงพวกเพื่อนร่วมห้องทุกคนจะเกิดที่แตกต่างกัน แต่พวกเขาเข้าใจกันอย่างดีที่ใหม่
ความสนุกหรือความหวาดกลัวในเรื่องอัสวัง ผมเริ่มสนใจเสน่ห์โลกอื่นเป็นเรื่องภูตผีปีศาจของสังคม
ฟิลิปปินส์ที่ละเล็กละน้อย แล้วอยาก رؤอยากเห็นเกี่ยวกับอัสวังมากกว่า

อัสวังนั้นเห็นได้อยู่แล้วในเรื่องราวที่ชาวสเปนเป็นคนที่ถูกเบิกอาณานิคมฟิลิปปินส์เขียนบันทึก

ไว้ในศตวรรษที่ 15 หรือ 16 ในเรื่องราวแบบนี้ อัสวังถูกเขียนบันทึกเป็นการถือโชคกลางของชนพื้นเมืองหรือเป็นตัวมารซึ่งหมอสอนศาสนาคาทอลิกชาวสเปนมองเห็น[Plasencia 1903-9; Ortiz 1903-9] แต่เปลี่ยนที่อัสวังได้รับฐานะเป็นความเชื่อของผู้คนและตำนานประจำชาติในกระแสนิยมในรัฐบาลเผด็จการของมาร์กอสซึ่ง ผ่านไปตอนที่ปกคลองด้วยประเทศสเปนและสหรัฐอเมริกา และตอนที่ปกคลองด้วยรัฐบาลทหารญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 Ramos

ที่กล่าวถึงแล้วสะสมตำนานเกี่ยวกับอัสวังเอามาจากทั่วประเทศ แล้วเขียนบันทึกไว้อย่างดี ซึ่งชี้ให้เห็นว่าอัสวังเป็นความเชื่อระดับประเทศ ระบบการสื่อสารของตำนานหรือความแปรผันและความสอดคล้องกันของอัสวัง ในที่สุดอัสวังซึ่งได้รับฐานะเป็น “ผีประจำชาติ” ขยายบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวถึง

อัสวังในสี่มวชน

อัสวังเป็น “ผีประจำชาติ” ไม่ว่าจะซ่อนตัวในหมู่บ้านชนบทหรือภูเขา แต่อยู่ในตำนานพื้นบ้านของเมืองใหญ่ เช่นรูปร่างเป็นแม่เตาที่วิ่งอย่างรวดเร็วบนถนนไฮเวย์ หรือเป็นแม่ที่ติดโรคซั้วร้ายที่เมืองนอกเพื่อไปทำงานและหลังจากกลับมาแล้วมากินลูกเป็นต้น จินตนาการเกี่ยวกับอัสวังในแต่ละชุมชนกลายเป็นจินตนาการที่รวมใช้ระดับประเทศหรือสากล

นอกจากนั้น อัสวังออกในสี่มวชนหลายอย่างเป็นประจำ ทำให้ประหลาดใจที่สุดว่าไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์แท็บลอยด์ แต่หนังสือพิมพ์ขนาดใหญ่ยังรายงานอยู่เรื่องอัสวังปรากฏตัวออกมา นาน ๆ จะมีครั้งสำหรับพิสูจน์เรื่องนั้นเป็นข้อเท็จจริงหรือไม่แน่ทีเดียว แล้วสำหรับในบันเทิงคดีมีนวนิยายและการ์ตูนที่ใช้อัสวังเป็นหัวข้อจำนวนมาก ในขณะที่การออกโทรทัศน์และภาพยนตร์เป็นลักษณะพิเศษของปัจจุบันนี้

ในที่เรียกกันว่า “ภาพยนตร์ภาษาตากาล็อก” ซึ่งผลิตเป็นภาษาฟิลิปปินเป็นภาษาประจำชาติของ ฟิลิปปินส์ มีชิ้นงานเป็นที่นิยมที่ใช้อัสวังเป็นหัวข้อ เช่น “Asawang” ในชุด *Shake Rattle & Roll II* (1990) ซึ่งเป็นชุดภาพยนตร์ความหวาดกลัวที่นิยม และ *Asawang* (1992) ซึ่งได้ผลิตอีกแล้วใน ค. ศ. 2011 มีชื่อเสียง แล้วยังมี *Ang Darling Kong Aswang* (2009) ซึ่งเป็นภาพยนตร์โรแมนติคคอเมดี้ และ *Corazon: Ang Unang Aswang* (2012) ซึ่งเป็นภาพยนตร์โรแมนติคอย่างยิ่งเป็นต้น

บ้านเกิดของอัสวัง ?

ในบริบทปัจจุบันหรือชีวิตประจำวัน อัสวังถูกกล่าวบ่อย ๆ บางทีลักษณะของอัสวังนั้นถูกเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นแห่งหนึ่ง คือจังหวัดคาบิซออยู่ในเกาะปาไนย์เวสเทิร์นริซาเยาเป็น “บ้านเกิดของอัสวัง”

ผมได้สำรวจที่เมืองโรซาสจังหวัดกาบิซตั้งแต่ ค. ศ. 2000 เพราะได้ข่าวจากพวกเพื่อนอยู่ที่เมืองมะนิลาว่า “จังหวัดกาบิซเป็นบ้านเกิดของอัสวัง” เมื่อพวกเขาว่านักศึกษาญี่ปุ่นสนใจอัสวังและจะเรียน ศึกษาเอานั่นแล้วทุกคนล้นปากผมทันทีว่า “จังหวัดกาบิซเป็นบ้านเกิดของอัสวัง” อย่างสำคัญ เพราะเหตุนี้ ผมตัดสินใจลงสนามระยะเวลาานพอสมควรที่เมืองโรซาสจังหวัดกาบิซเพื่อสำรวจอัสวัง ด้วยมีคำถามซึ่งมีอะไรเกี่ยวข้องกับอัสวังที่จังหวัดกาบิซ

ถึงเมืองโรซาสแล้วผมถามนี่ถามนั่นถึงอัสวัง แต่ปฏิกริยาของคนเมืองโรซาสไม่ค่อยดีเท่าไร และไม่ยอมทำตาม บางทีแสดงความหมองมัวใจอย่างรุนแรง ทำทางพวกเขาดูเหมือนจะไม่อยากพูดถึง อัสวังหรือแสดงความคิดเห็นซึ่งอัสวังไม่อยู่ที่จังหวัดกาบิซ เพราะฉะนั้นการสัมภาษณ์ของผมไม่สำเร็จ ถึงรู้ เหตุผลนั้นก็คือเมื่อไปหาสำนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจังหวัดกาบิซซึ่งอยู่ในเมืองโรซาส ผมสำรวจหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่เคยตีพิมพ์แล้วแต่ยังมีคาอยู่ แล้วบังเอิญเจอข้อความเกี่ยวกับอัสวังซึ่งลงแต่ละสองหรือ สามเดือนตั้งแต่ครึ่งทศวรรษ ค. ศ. 1990 หัวข้อของข้อความพวกนั้นคือควรจะยอมหรือไม่ยอมสัญลักษณ์ เป็น “บ้านเกิดของอัสวัง” ที่มองจากภายนอก โดยเฉพาะสภาเมืองแห่งหนึ่งลงมติการตำหนิติเตียนต่อการที่ จะถูกใช้ชื่อเมืองปานิตตั้งที่มีจริงในจังหวัดกาบิซในภาพยนตร์ที่ฉายทั่วประเทศใน ค. ศ. 1990 ชื่อ *Sa Piling ng Aswang* (เมืองอัสวัง) แล้วไม่ว่าจะเป็นคนอยู่ในจังหวัดกาบิซ แต่คนที่เกิดจังหวัดกาบิซแต่ ปัจจุบันอยู่ที่อื่นก็แสดงความขัดแย้งต่อสัญลักษณ์เป็น “บ้านเกิดของอัสวัง” อย่างรุนแรง

แต่ในขณะเดียวกันนั้น ก็เกิดซึ่งกริยาทำทางที่พยายามที่จะเปิด “อัสวังเฟสตีวัล” ซึ่งใช้รูป ภาพ “บ้านเกิดของอัสวัง” ที่เป็นดำนลบเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างแน่ชัด ตอนแรกบริษัทท่องเที่ยว แห่งหนึ่งที่มะนิลาเสนอแผนการเปิดเฟสตีวัล แล้วในสภาจังหวัดเกิดการโต้เถียงกันเรื่องเฟสตีวัลตลอด ทศวรรษ ค. ศ. 1990 ในที่สุดโบสถ์คาทอลิกชดชวางเรื่องนี้แล้วดูเหมือนจะทำให้สงบขงผมอยู่ ต่อมาหลังจากนั้น “อัสวังเฟสตีวัล” ได้เปิดเป็นงานฮาโลวีนใน ค. ศ. 2004 ด้วย Dugo Capizonon Inc. ซึ่งมีรวมอยู่ด้วยศิลปินรุ่นใหม่ ต่อไป “อัสวังเฟสตีวัล” ได้เปิดระหว่าง 3 ปีแล้วเลิกเปิดเพราะว่าโบสถ์ คาทอลิกยังชดชวางและสภาอำเภอยุทธการสนับสนุน อย่างไรก็ตาม เกิดขึ้นการแข่งขันเกี่ยวกับอัสวังซึ่ง ควรจะเป็นการถือโชกลางและเรื่องฤดูผีปีศาจ ทางการเมือง เศรษฐกิจ และศาสนาของแต่ละท้องถิ่นและผู้คนเป็นกิจลักษณะ

หมอผีในหมู่บ้าน

นอกจากนั้น มีอยู่สถานการณ์ที่อัสวังกระทบกระทั่งจนถึงแต่ละท้องถิ่นและผู้คนเป็นกิจลักษณะ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ความเชื่อและเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาถึงอัสวังเป็นหมอผีเชื่อมต่อการเลือกปฏิบัติและการขจัดต่อบุคคลพิเศษ ตามแต่ Ramos ที่กล่าวถึงแล้ว “หมอผี” คือ “สิ่งที่อยู่ในชุมชนแล้วทำให้ชาวบ้านเป็นโรครหรือฆ่า [Ramos 1990]

เมื่อผมสำรวจการขัดกันเกี่ยวกับสัญลักษณ์อัสวังในจังหวัดกาปิช ผมเผชิญสถานการณ์ที่หลายบุคคลถูกนิเทศกันว่าพวกเขาเป็นอัสวังในหมู่บ้านแห่งหนึ่งเมืองโรซาสโดยบังเอิญ ถึงแม้ว่าครอบครัวอุปถัมภ์และเพื่อนบ้านได้รังเกียจกับสำรวจของผม แต่พวกเขาที่เข้าใจความสนใจของผมเป็นด้านวิชาการแล้วร่วมกันข่าวเกี่ยวกับอัสวัง ในขณะที่นั้น ผมรู้ว่ามิชชาลที่รักสองคนในหมู่บ้านที่ผมอยู่เป็นอัสวัง

อย่างไรก็ตามไม่มีอะไรที่จะเกิดขึ้นการชนกันและปัญหาวิวาทระหว่างคนที่ถูกนิเทศเป็นอัสวังกับชาวบ้าน แต่ผมอยู่ในหมู่บ้านนั้นแล้วค่อย ๆ ว่าสองคนนั้นอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกจัดเป็นคนที่เสียเปรียบ ทางสังคมคนหนึ่งเป็นแม่ค้าทำการประมงอย่างเล็กน้อย ปกติจะได้การทำงานร่วมกับญาติพี่น้องแต่ คนนั้นไม่ได้แล้วสำหรับการขายมีความลำบากกับสร้างความเกี่ยวพันกับลูกขา อีกคนหนึ่งเป็นพ่อค้าอายุสูงที่เป็นคนพิการโดยอุบัติเหตุก็อยู่ในสถานการณ์ความยากจนเพราะว่าไม่มีใครพอที่จะช่วยเหลือ แม้แต่ญาติพี่น้องและเพื่อน ที่จริงแล้วไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกปฏิบัติและการจัดสองคนนั้นกับข่าวลือที่สอนคนนั้นเป็นอัสวังอย่างแน่ชัด แต่ข่าวลือที่สอนคนนั้นเป็นอัสวังยังดำเนินต่อไปและสถานการณ์ความขัดข้องของพวกเขาก็ยังมีอยู่ อย่างนี้เมื่อเรื่องข่าวลือเพียงเท่านั้นและความเชื่อและเรื่องที่เล่าต่อ ๆ กันมาถึง อัสวังเชื่อมต่อกันแล้วจะมีอยู่การตกลงกันอย่างลับ ๆ เงียบ ๆ ที่พิสูจน์ให้เห็นคนคนนั้นได้รับการเลือกปฏิบัติและการจัดซึ่งปฏิบัติได้จริง

บทสรุป: การถือโชคลางในความเจริญก้าวหน้า

ผมกำลังสำรวจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมในสังคมฟิลิปปินส์อยู่ ในขณะเดียวกันผมยังห่างจากอัสวังไม่ได้ ถึงแม้ว่าอัสวังเป็นตัวมารสำหรับคาทอลิก หรือเพียงแค่เรื่องภูตผีปีศาจและเรื่องข่าวลือหรือผีที่ออกในภาพยนตร์ความหวาดกลัว เพราะชีวิตแท้จริงปรากฏออกมาในสิ่งที่มองเห็นซึ่งอยู่ที่เส้นรอบวงมาก

อย่างแรก อัสวังเป็นสิ่งที่ต่างศาสนาและควรจะขับไล่แล้วในสถานการณ์ทางอาณานิคม นอก จากนั้นอัสวังเป็นสิ่งที่เป็นส่วนเหลือไม่จำเป็นและควรจะดับสลายในเรื่องให้ความรู้เป็นความเจริญก้าวหน้าในการทำให้ทันสมัย ซึ่งในชิ้นงานของ Carlos ด้านหนึ่งมีรูปภาพที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าด้วยการศึกษา แต่อีกด้านหนึ่งมีรูปร่างของอัสวังเป็นการถือโชคลางที่อยู่ลอยล้อมรอบในชิ้นงานที่อาจจะพลาดไปได้

แต่อย่างทีกล่าวแล้วว่า รูปร่างของอัสวังคลี่คลายเป็นหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในสี่มวชนและจินตนาการอย่างกว้างที่การเคลื่อนทำให้ได้ แล้วสัญลักษณ์ของอัสวังในสี่มวชนกระทบกระทั่งความเป็นจริงทางสังคม เศรษฐกิจและศาสนาในย่านแห่งหนึ่ง นอกจากนั้น ชีวิตของคนหนึ่งก็เกี่ยวข้องกับความเชื่อและเรื่องที่เล่าต่อ ๆ กันมาถึงอัสวังในสถานการณ์ซึ่งมีขนาดเล็กมากเป็นการเลือกปฏิบัติ

และการจัดซึ่งปฏิบัติในหมู่บ้าน

บางที่ผมมองสถานการณ์ที่ “การถือโชคลาง” อย่างนี้มีชีวิตที่จริงอยู่และตามความเจริญก้าวหน้า
อย่างเป็นเงา ผมคิดว่าเมื่อพยายามเข้าใจวัฒนธรรมและสังคมฟิลิปปินส์ ผมจะหลีกเลี่ยงการค้นหาอัสวังไม่
ได้

หมายเหตุ: พอที่จะเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอัสวังรายละเอียดไม่ได้ในที่นี้ เพราะการจำกัดหน้ากระดาษ สำหรับ
รายละเอียดของอัสวัง ขอค้นคว้าตรวจสอบดูใน [Azuma 2011]

บรรณานุกรม

Kentaro Azuma 2011 *Reality to Tasyasei no Jinruigak—Gendai Philippine tihoutoshi ni okeru Jyujyutsu
no field kara.* (มานุษยวิทยาความเป็นจริงและความเป็นบุคคลอื่น: จากสนามเวทมนต์ในเมืองชนบท
ประเทศฟิลิปปินส์) Sangensya.

Ortiz, P. T. 1903-9 Superstitions and Beliefs of the Filipinos. In *The Philippine Islands, 1493-1898.* 55
volumes. E.H. Blair and J.A. Robertson (eds.), vol.43: pp.103-112. Cleveland: A.H.Clark.

Plasencia, J. 1903-9 Custom of the Tagalogs. In *The Philippine Islands, 1493-1898.* 55 volumes. E.H.
Blair and J.A. Robertson (eds.), vol.7: pp.173-197. Cleveland: A.H. Clark.

Ramos, M. D. 1990 *The Aswang Complex in the Philippine Folklore.* Manila: Phoenix Publishing
House.

แปลภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยโดย Keiko Kiso